

## Рецензия

от проф.д-р Руси Маринов,  
научно направление „Обществени комуникации и информационни науки”,член на  
научното жури за присъждане на образователната и научна степен „доктор”  
на Евгени Станков Василев

### Тема на дисертацията:

„Промяната в комуникацията в България под влиянието на  
глобализационните процеси”

Дисертацията се състои от увод, три основни части, заключение и използвана литература, с общ обем 155 страници. Темата на дисертацията е актуална, изследванията са направени компетентно и професионално. Въпросите, разработени в дисертацията имат приложение в практиката и ще се актуализират и променят заедно с развитието и усъвършенстване на Интернет технологиите.

Съгласно изводите на докторанта, направени в дисертационния труд, промяната на междуличностната и масова комуникация, проследена в различните исторически епохи в България – от Задругата, през Еснафството, след Освобождението, по време на комунизма, до съвременното и състояние е факт, съпътстващ развитието на обществото ни. Всеки един от тези етапи оставя своите белези за начина, по който общуваме помежду си или чрез средствата за масова комуникация и идентифицира от определен ъгъл особеностите на социалното ни развитие. Причините за промяната във всяка една епоха са различни. Но все пак трансформирането не става отведнъж, а постепенно и понякога неусетно. Но когато се погледне назад във времето, за отминалите епохи може много по-лесно да се покаже каква е основата на промяната и връзката с различните типове комуникация.

Целта на дисертацията е да разкрие разгръщащите се промени в комуникацията като предпоставка за функционирането и развитието на обществото в конкретните исторически периоди (Задругата, Еснафството, началната индустриализация,

комунистическото общество и съвременното ни) в контекста на глобализационните процеси.

Тезата представена е труда е, че връзката между средствата за комуникация и социума през различните социално-исторически периоди влияе както върху самото общество, така и върху неговия разцвет или упадък. Методите за изследване са базирани на анализ на конкретни периодични издания и други средства за масова комуникация за периода до промените през 1989г., но се набляга на периодичните издания, които обединяват периода от Възраждането до днес. Те съществуват през целия период, за разлика от други основни средства за масова комуникация. Български вестници излизат и у нас, и извън българската територия преди Освобождението, като например в Истанбул и Букурещ. Изводите от тези анализи се сравняват с историографски заключения върху българското общество, което допълва картината най-вече за масовата комуникация. За анализ на междуличностната комуникация в периода до 1945 г., се използват наблюденията и проучванията на Иван Хаджийски в областта на народопсихологията и социологията. Авторът се позовава и на трудовете на Харолд Инис за връзката на комуникациите и развитието. За да могат да се сравнят изводите от тези изследвания, дисертантът ги съпоставя със състоянието на съвременната комуникация в България, като подбира конкретни социологически изследвания, свързани с масовата и междуличностната комуникация и конкретните измерения на обществото, в които и авторът е участвал.

Може да бъде отбелязано, че съдържанието на предствения дисертационен труд е в пълно съответствие на разработваната тема. Целите са дефинирани ясно и професионално.

Дисертантът си поставя следните задачи:

- Формулиране на причините за промените в комуникацията. Акцентът се поставя върху историческото развитие на междуличностната и масовата комуникация у нас. Получените резултати в последствие се сравняват със съвременното състояние на комуникацията в България. Друга задача е да се проследи въздействието на съвременните глобализационни процеси върху българското общество.
- Очертаване на промените настъпили в България и опит да се създаде една цялостна рамка, относно историческото развитие на нравите, обичаите,

възпитанието и как взаимодействат с различните форми на на междуличностната и масова комуникация.

- Разкриване на причините за настъпилите промяни и описание на условията, довели до измененията на комуникационните процеси в българското общество.

Дисертантът е запознат добре със същността на проблемите, имащи отношение към глобализацията, медиите и тенденциите за развитието на комуникациите. Използваната литература съответства на разработваната тема. В първа глава с название „Комуникацията – теоретико-методически проблеми” се представят характеристиките на популярни комуникационните теории и модели, и се търси връзка с глобализацията като процес, както и влиянието и върху българското общество и начин на живот. Във втората част на дисертацията ” Комуникацията през различните периоди” се анализират промените в масовата и междуличностна комуникация в различните периоди от българската история. Начинът, по който хората общуват в родовото общество почти през целия период на съществуване на Задругата остава един и същ. Общият икономически интерес и търговията постепенно запознават българина със света извън Задругата, но и го сблъскват със законите на пазара, което променя социалната структура, но освен това и начина, по който хората предават, приемат или интерпретират информацията помежду си. През периода на еснафството постепенно започват да навлизат нови средства за масова комуникация, както под външно влияние, така и под вътрешно. Печатът и образованието, оказват положително влияние върху комуникацията, защото дават нови средства за пълноценно предаване на информацията. В трета част на дисертационния труд, наречена ”Съвременните комуникационни процеси” се разглеждат новите тенденции в медиите, технологиите, Интернет които променят и модифицират до неузнаваемост моделите на общуване и поведение. Според докторанта „в съвременното общество Интернет вече представлява много важна част от комуникацията и дори става незаменим за държавните и частни институции. Това е така, защото те използват глобалната мрежа, не само за да представят себе си пред света, но и за по-лесно организиране на управленски процеси.”

Използваните теоретични източници при разработване на тема са цитирани правилно. Библиографията включва общо 158 библиографски източници, от които книги на български -104; на английски-28; електронни източници-26. Източниците на информация, като се има предвид съдържанието на дисертацията, са приемливи и проверени. Евгени Василев има 5 публикации по темата на дисертационния труд,

публикувани в научни сборници и списания, издадени от различни университети. Някои от приносите в дисертационния труд, с които съм напълно съгласен, са следните: показва се как комуникациите са определящи за качеството на социалните взаимоотношения и конституирането облика на обществото; представяне на историческото развитие на междуличностната и масовата комуникация и историческото им развитие и съпоставянето със съвременното състояние на комуникацията в България; показване на значението на информационния шум и интерпретирането на същността му в комуникацията в България.; демонстриране на значението на технологиите и тяхното интегриране в културната, политическата и икономическата същност и в следствие и осъществяващите се социални адаптации.

В дисертацията се разкрива, че за промените в комуникацията в България, важно влияние имат глобализационните процеси. Дори и по време на Задругата е имало външни влияния върху начина на общуване, като с времето те се засилват. Влиянията могат да дойдат от един отделен индивид или от цяло общество. Например при комуникирането на индивиди от различни общности, се получава обмен на идеи и познание въпреки „шума“, като същността на тези идеи понякога оцелява по целия комуникационен канал. Отделната личност приела тези нови идеи и познания, в следствие ги разпространява в своето общество, а когато цели групи започнат да ги разпространяват, се разкриват нови културни течения в обществото, повлияни от други общества. Така, с обмена на информация за начина на организиране на обществото или един спрямо друг, се комуникира между отделните общества и глобализацията се обвързва с промените в комуникацията в България.

Във връзка с дискутираните въпроси в дисертационния труд може да се отбележи, че терминът "глобализация" се появява за пръв път в речника "Мериъм Уебстър" през 1994г. Теодор Левит, професор от Харвард, е един от учените които популяризират термина "глобализация", в една публикация от 1983г, в Harvard Business review . Темата на статията е "Глобализацията и пазарите". По-късно, в Йелския университет се създава център за изучаване на глобализацията, и едно изследване на този център показва, че през 1981г. съществуват само две препратки към ресурси, които третираат проблема с глобализацията.

Учените и в момента нямат точна дефиниция на глобализацията, с която всички да бъдат съгласни. Някои учени твърдят, че глобализацията е модерен феномен и започва в началото на 20 век, когато се появяват иновативни, в технологично

отношение медии и транспорт, които глобализират света. Антропологът Ападурай поддържа тезата, че с появата на медии като телевизията, компютрите, мобилните телефони, комбинирани с промени в миграционните процеси водят до глобализация. Глобализацията е типична за съвременната епоха и не засяга процеси в близкото или далечно историческо минало. Глобализацията е по-скоро резултат от нещо, а не само процес или по-скоро обхваща многоаспектни процеси, които протичат в културата, икономиката, политиката, задължително съчетани с медийни технологии и това води до създаване на условия, при които светът може да се разглежда като "имагинерна общност". Технологии като Интернет, World Wide Web водят до разрушаване на националните граници, предизвикват глобални ефекти. В момента сме свидетели на практики, когато международни корпорации, правителства, групи и влиятелни личности създават и използват медиите, за да глобализират света. Може да се каже, че развитието на компютърните технологии и дигитални медии има съществено значение за глобализация на промените.

В популярната си книга "Отвъд културата" антропологът Едуард Т. Хол прави разграничения между два основни типа комуникация: *ниско-контекстна* и *високо-контекстна*. Анализите, проведени от този автор показват, че хората представители на ниско-контекстната култура вербализират основно експлицитна, базова информация и са слабо информирани по теми, извън техните интереси. Именно в този аспект може да се анализират процесите, характерни за Западната, Еснафството и началната индустриализация.

Противоположно на тази група, при високо-контекстните култури основната част от базовата информация е имплицитна и изисква четене между редовете, като реципиентите са много добре информирани по различни теми и това има отношение към поява на по-нови, иновативни медийни и компютърни технологии.

С навлизането на глобалната мрежа за информация над традиционното досега териториално, административно, урбанистично, архитектурно, инженерно-изобретено пространство е наложено трето-кибернетизирано, виртуално и дифузно пространство, чийто комуникационни структури са, от една страна са силно трансформационни, а от друга страна глобални. Елементите на това пространство, според френския изследовател Пол Вирильо, са отсъствие на пространствени измерения и вписаност в отделната темпоралност на мигновената дифузия. Оттук нататък хората не могат да бъдат отделени от физически препятствия или от времевите разграничения. Тоест, вместо да хомогенизира човешката участ технологичното анулиране на

пространствено-времевите разстояния я поляризира. То освобождава определени хора от териториални ограничения и превръща определени общностно произведени значения в надтериториални, в същото време лишава територията, с която другите са обвързани, от нейното значение и тяхната възможност да обезпечават идентичността си.

Анализът и наблюденията на мрежовите комуникационни феномени водят до извода, че съществуват две опозиционни конфликтни двойки: *виртуален-реален*; *глобален- локален*. При сравнението на различни комуникационни теории се вижда, че понятието виртуален кореспондира с понятието глобален. Виртуалните комуникации са не само отворени към света, но и те са глобални и отговарят на някакви задължителни, предварително определени протоколи и стандарти. Следващата комбинация е реален-локален. Реалната комуникационна политика е локална, не е обвързана с определени програми или технологии. Живота на някои групи, едновременно в две различни реалности, замъглява представите и чувствата, т.е. те виждат два свята, без допирни точки помежду си. Да живееш в един реален свят както посочва Вирильо и от време на време да навлизаш в друга реалност може да се сравни с халюцинирането на човека. Мрежовото общество е специфична форма на социална структура, характерна за информационната епоха. Под социална структура, известният изследовател на мрежите Мануел Кастелс разбира организиране на човешките взаимоотношения в зависимост от потреблението на стоки и услуги, опита и властта. С помощта на понятието информационна ера се обозначава определен исторически период, свързан непосредствено с глобални процеси, когато човешките общности са станали зависими от технология, структурирана на базата на микроелектронна информация, компютърна техника и генетично инженерство. Като сравнение може да се посочи индустриалното общество, което основно е свързано и организирано около продукцията и разпределението на енергия. Втората характерна черта на социалната трансформация е появата на глобална икономика, където отделните икономически единици работят в реално, он-лайн време и са виртуални. Глобализацията е високо селективна и се реализира чрез определен тип връзки, доминиращи интереси, ценности, хора, корпорации, територии и ресурси. Следваща характерна черта е промяна на културата като възникват нови образци за поведение, свързани с развитието на мрежите и нов вид ефимерна символична комуникация. Културата основно се изгражда около интегрираната система от електронни медии, с основно участие на Интернет.

Авторефератът е разработен, съгласно университетските изисквания и съдържа 3 основни части, общо 28 страници, като в последната част са описани приносите на дисертанта и посочени публикациите в научни издания, свързани с темата на дисертацията.

Някои основни забележки, при разработване на темата са следните:

- В недостатъчно степен дисертантът е проучил професионалната и научна литература в сферата на глобалните комуникации и медии, като например чуждестранни автори като Кастелс, Колин Спарк, Нанси Морис, Силвио Рикардо, Кай Хафез, Мойс Оле, Жак Лул, които активно публикуват и пишат по проблемите на глобализцията, медиите и комуникацията, би трябвало да намерят по-голямо приложение в представения труд.
- В дисертацията не става достатъчно ясно, как конкретно се променят културните и комуникационни модели. Известно е, че от гледна точка на тенденциите за развитие на медиите, ориентирани към комуникация се очертават няколко основни трансформации: архитектури от типа post-PC; открит тип масово сътрудничество; всеобхватна виртуализация; колективен интелект; радикална прозрачност; биометрична идентификация; визуализация на открит тип данни; собственост върху персонализирани, лични данни; търсещи машини, регистриращи репутация в мрежата; ИТ като бизнес единица; семантични данни. Всичко това влияе по един или друг начин на глобалния бизнес и променя основните информационни модели.
- В текста се предлагат прекалено много детайли, факти, особености и характеристики на процеси, типични за Възраждането в България, за сметка на това как се променят медиите, комуникациите в последните 20-30 години или това е времето, когато глобализационните процеси се превръща във факт и започват да оказват влияния и у нас върху някои модели на поведение и дейности на хората и обществото. Може да се отбележи, че именно в тази посока е ориентирана и темата на дисертацията. Третата част, която отразява в най-голяма степен формулираната теза, би трябвало да бъде и с по-голяма тежест, в сравнение с другите глави от дисертацията и тук да се съсредоточи вниманието на дисертанта, но това не проличава достатъчно ясно в разработения труд.

Смятам, че темата която е избрана като обект на изследване е актуална, отразява съвременни информационни реалности и тенденции за развитие на новите медийни и комуникационни модели и тяхното въздействие върху глобализацията и културата, разработена е компетентно и отговаря на основните академични и научни изисквания.

Оценката ми за дисертационния труд на Евгени Станков Василев е положителна и предлагам на научното жури да му бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

4.10.2013

Р.Маринов